

Australian Government
Australian Signals Directorate

ASD AUSTRALIAN SIGNALS DIRECTORATE
ACSC Australian Cyber Security Centre

Pisinisi liki' Fakahinohino ki he malu mei he saipā

Ko hono Kanoloto kotoa
FAINGOFUA ● ○ ○

cyber.gov.au

Talateu

Ma'ae pisini ūki', kapau 'e 'i ai ha fakatamaki si'isi'i fekau'aki mo e malu mei he saipā, 'e malava pē ke lahi hono ngāahi nunu'á. Ko e fakahinohino ko 'ení 'oku kau ai 'a e ngāahi founa anga maheni ke tokoni'i hono malu'i ho'o pisinisi mei he ngāahi fakamanamana anga maheni 'o e malu mei he saipā. Ke kamata'aki, 'oku mau fokotu'u atu 'a e ngāahi founa ko 'ení:

- Fakamo'ui 'a e fakamo'oni lōlahí,
- Tānaki mai 'a e fakamuimui tahá 'i ho'o me'angāuē
- Pouaki ho'o ngāahi ma'u'anga fakamatalá

Ko e fakahinohino ko 'ení mahalo 'e 'ikai ke fekau'aki ia mo ho'o pisinisi, pē mahalo 'oku fiema'u ho'o pisinisi 'au ha founa 'oku toe mahulu ange'. Ko 'ene kakato 'a e fakahinohino ko 'ení, 'oku mau fokotu'u atu ha founa ngāue pisinisi 'oku 'i he tu'unga Levolo 1 Matu'otu'a angé ko e Maturity Level One 'o e Essential Eight. Kapau 'oku 'i ai ha'o ngāahi fehu'i fekau'aki mo e fale'i ko 'ení pē koe to e fālahi ange 'a e malu mei he saipā, 'oku mau fokotu'u atu ke ke talanoa ki ha tokotaha taukei polofēsinale 'i he mala'e 'o e IT pē ko ha tokotaha fale'i falala'anga.

'Alu ki he cyber.gov.au ke ke lau 'a e kakato'o e fakahinohinó, kau ai 'a e founa-ke-fale'i ki he me'a tāautaha kotoapē.

Tepile 'o e Ngāahi me'a 'i lotó

Ngāahi Fakamanamana ki he fanga ki'i pisinisi Tikí	4
Ngāahi fekau kākā'	4
Ngāahi 'ohofi 'i he 'imeilí	5
Polokalama Me'angāue Fulikivanu	6
Malu'i ho'o ngāahi 'akauní	7
Fakamo'ui ho'o fakamo'oni lōlahí	7
Ngāue'aki ha lea pāasi mālohi pē ko ha kupu'i-lea pāasi	7
Pule'i ha ngāahi 'akauni 'oku ke ngāue'aki mo ha taha kehe	7
Ngāue'aki ha ngāahi founa pule'i 'a e hū ki loto'	7
Malu'i ho'o ngāahi me'angāuē mo e ma'unga fakamatalá	8
Tānaki mai 'a e fakamuimui taha 'i ho'o polokalama ngāue tekinolosiá	8
Pouaki ho'o ma'unga fakamatalá	8
Ngāue'aki 'a e polokalama ngāue malu'i'	8
'Ai ke malu ho'o netiueka' mo ho'o ngāahi sēvesi mei tu'a'	9
Fakafefeka ange ho'o uepisaiti'	9
To e seti fo'ou ho'o ngāahi me'angāuē ki mu'a pea toki fakatau atu pē li'akí	9
Loka ke malu ho'o ngāahi me'angāuē 'i ha feitu'u pau	10
Malu'i ho'o ngāahi faile pisinisi	10
Mateuteu'i ho'o kau ngāuē	11
Ako'i ē kau ngāue'	11
Fa'u ha'o palani ki ha fakatu'utāmaki fakavavevave	11
Ke ke 'ilo ma'u pē	11

Ngāahi Fakamanamana ki he ngāahi pisinisi tīkí

Ngāahi Fekau Kākā 'i he Ngaluopé

Ko e ngāahi fekau kākā' ko e founa angamaheni ia 'oku ngāue'aki 'e he kau faihia saipá ke nau lama'aki 'a e fanga kī'i pisinisi tīkí. Ko 'enau taumu'a ke nau kākā'a'i koe pē ko ho'o kau ngāuē ke:

- fakamoimo ha pa'anga pē ko ha ngāahi kaati me'a'ofa
- hū ki ha ngāahi fetu'utaki fulikivanu pē ko ha tohi na'e fakapipiki mai 'i ha 'imeili
- Tuku ki tu'a ha ngāahi fakamatala pelepelengesi, hangē ko e ngāahi lea pāasi.

'E lava ke feinga 'a e kau faihia saipá' ke nau kākā'a'i ho'o pisinisi 'o fakafou 'i he 'imeili, ngāahi fekau 'i he telefoni to'oto'ó, tā telefoni mo e mītia fakasōsalé. 'Oku nau fa'a fakangalingali ko ha tokotaha pē kautaha kinautolu 'oku ke falala ki ai.

Ngāahi 'ohofi fakapuli

'Oku tokanga makehe 'a e ngāahi pisinisi tīkí ki he 'ohofi fakapuli'. Ko e ngāahi fekau kākā ko 'ení 'oku fa'a 'i ai ha fehokotaki mo ha uepisaiti loi, pea faka'ai'ai koe ke ke hū ki loto ki ha 'akauni, pē ko ha'o tuku atu ha ngāahi fakaikiiki 'oku 'ikai ke tufaki holo.

Ko e anga maheni 'o e ngāahi 'ohofi fakapuli ke ngāue'aki ho'o lea pāasi ki ho'o 'akauní. 'Oku fa'a ngāue'aki 'e he kau faihia saipá 'a e founa ko 'ení ke nau pule'i 'a e ngāahi 'akauni mitia fakasōsalé 'a e ngāahi pisinisi tīkí pea nau puke fakamālohi kinautolu ki ha totongi huhu'i.

Ngāahi founa ke fakasi'isi'i ai'

Ka 'i ai ha fekau mei ha tokotaha 'iloa pea 'oku ngali fakatupu hu'u, mātu'aki tokanga fakaalaala. Fetu'utaki ki he tokotaha pē ko e pisinisi koiá ke fakapapau'i 'oku mo'oni 'a e fekau na'a ke ma'u. Ngāue'aki ha fetu'utaki'anga na'a ke ma'u mei ha feitu'u fakalao, 'o hangē ko ha'o 'alu ki he'enau uepisaiti pisinisi faka'ofisialé, kae 'ikai ko e fetu'utaki'anga 'i he fekau fakatupu hu'u na'a ke ma'u.

Ako ke lava 'o tala 'a e ngāahi 'ohofi mei he fekau kākā' mo e fekau kākā fakapuli, 'aki 'a e ngāahi me'a ko 'ení:

- ['Ilo'i pea lipōoti 'a e ngāahi kākā ko 'ení](#)
- [Ako ke fakatokanga'i 'a e fekau kākā fakapuli](#)
- [Lava ke mahamahalo'i mo fakatoto'o'i 'a e ngāahi fekau kuo 'osi 'enisinia'i kākā'a'i](#)

Me'a na'e hoko':

Na'e ma'u 'e ha tokotaha ngāue 'i ha kautaha tiliva koloa ha 'imeili mei he taha 'o e kau ofisa ma'u mafai 'o e kautahá, 'o kole ke nau fakatau ha Master Card \$500 'osi totongi 'e 6. Na'e fakahā ange 'e he tokotaha ma'u mafai ke 'oua 'e to e 'ilo ki ai ha taha koe'uhí ko e ngāahi kāati eni 'e foaki ki he kau ngāuē ko ha vausia me'a'ofa. Ka lava hono fakatau 'o e ngāahi kāati pe'a ne fāitā'i 'a e tafa'aki fakatou'osi 'o e kāatí pe'a ne fakamoimo ange kiai ko ha fakamo'oni ki he fakatau kāati kuo fakahokó.

Hangē pē ko e tu'utu'uni ki he tokotaha ngāuē, na'a ne 'alu ki he pōsiti 'ofisí 'one ngāue'aki 'ene kāati pangikē pē 'a'aná, ke fakatau 'aki 'a e 'ū kāati me'a'ofa. Na'a ne tali 'a e 'imeili 'a e 'ofisa ma'u mafai pea tuku atu mo e tā 'o e 'ū kāati me'a'ofa ke fakamo'oni'i 'a e fakatau na'e fakahokó.

'I he foki mai 'a e tokotaha ngāuē mei he pōsiti 'ofisí, na'a ne 'orange leva ki he 'ofisa ma'u mafai 'a e 'ū kāati – kā na'e 'ikai ke 'i ai ha'ané 'ilo ki he me'a ko 'ení. **'I hono fakamāau'i, ko e ngāahi 'imeili fekau'aki mo e kāati me'a'ofa na'e ha'u ia mei ha tu'asila 'imeili noa'ia pē pea na'e 'ikai ko e ha'u ia mei he 'akauni 'imeili mo'oni 'a e 'ofisa ma'u mafai. Ko ha fekau kākā pē.**

'Ohofi mei he 'imeili

Tānaki atu ki he ngāahi kākā hangē ko e fekau kākā fakapuli, ko e taha ē 'ohofi angamaheni 'o e ngāahi pisinisi tīkí mei he 'imeili, ko e pisinisi 'imeili felotoi (BEC). 'Oku lava 'a e kau faihia 'o fa'ifa'itaki ha tokotaha fakafonga 'o ha pisinisi 'i ha'ane ngāue'aki ha 'akauni 'imeili kuo nau felotoi ke nau fakatau ngāue'aki, pē ko ha to e founa kehe – 'o hangē ko ha ngāue'aki ha hingoa tupu'anga 'oku meimeī tatau mo ha pisinisi mo'oni. Tukukehe 'a hono kaiha'asi 'a e ngāahi fakamatalá, taimi 'e ni'ihi ko e taumu'a 'o e ngāahi 'ohofi ko 'ení, ke kākā'a'i 'a e kakaí ke fakahū ha pa'anga ki ha 'akauni pangikē 'oku pule'i 'e he tokotaha kākā.

Ngāahi founa ke fakasi'isi'i ai'

Ko e malu'i lelei taha koe mei he ngāahi 'ohofi mei he 'imeili ko e fakataukei ke 'ilo eni 'e ho'o kau ngāuē. Fakapapau'i 'oku 'ilo pea mātu'aki fakatokanga'i ho'o kau ngāuē 'a e ngāahi 'imeili 'oku 'omai ai 'a e 'ūuni me'a ko 'ení':

- Kole ki ha ngāahi totongi, tautaufefito kapau 'oku fakavavevave pē kuo 'osi pāasi hono taimi totongi
- Liliu 'o e ngāahi fakaikiiki faka-pangiké
- Ko ha tu'asila 'imeili 'oku 'ikai ke fu'u 'asi tonu, 'o hangē ko ha hingoa tupu'anga 'oku 'ikai ke tatau tofu mo e hingoa 'o e kautaha tufa koloa.

Neongo 'oku fu'u fakaloloma 'aupito 'a e ngāahi 'ohofi ko 'ení, ko e ngāahi founa ke fakasi'isi'i ai 'ene hokó 'oku faingofua pea 'ikai ha fu'u totongi lahi ki ai. **Ko e founa ola lelei taha ke ngāue'aki, ko 'ene ma'u pē 'e ha taha 'o e kau ngāuē ha 'imeili pehē ni, tā leva ki he tokotaha 'oku ha'u mei ai 'a e 'imeili ke fakapapau'i 'oku mo'oni.** 'Oua te ke ngāue'aki 'a e fetu'utaki na'e 'omai 'i he 'imeili he mahalo ko e fetu'utaki loi mo kākā ia. Fokotu'u ha founa ngāue pau ke muimui kiai 'a e kau ngāuē, 'i he taimi 'oku 'i ai ha ngāahi kole ke totongi ha me'a pē ko ha liliu 'a e ngāahi fakaikiiki 'o e 'akauni pangiké.

Ako ke malu'i ho'o pisinisi mei he ngāahi fekau kākā 'o e ngāue'aki ha 'imeili kuo fai ha felotoi ke mou ngāue'aki, 'aki 'a e ngāahi me'a ngāue ko 'ení:

- ['Ilo'i peia lipōoti 'a e ngāahi kākā ko 'ení](#)
- [Malu'i ho'o pisinisi mei he 'imeili loi kākā mo felotoi](#)
- [Koehā ē me'a 'e fai 'okapau 'oku lama ho'o pisinisi 'e he 'imeili loi kākā pē felotoi.](#)

Ko ha me'a na'e hoko:

Na'e ma'u 'e ha pisinisi kautaha langa si'isi'i ha 'imeili mei he kautaha 'oku ma'u mei ai 'enau koloa langá, 'o fakahā ange kuo liliu 'enau pangikē'. Na'a nau 'orange 'a e 'akauni pangikē fo'ou ke fakahū ki ai 'a e totongi 'o e ngāahi 'inivoisi tohi mo'uá. Koe'uhí na'e ngali mo'oni pē 'a e 'imeili, na'e 'ikai ke toe telefoni 'a e kautaha langá ia ki he kautaha koloa langá ke fakapapau'i 'oku mo'oni 'a e liliu 'enau 'akauni pangikē.

Na'e totongi 'e he pisinisi langá 'a e \$70,000 ki he kautaha koloa langá. 'I he 'aho hono hokó na'e toe totongi 'e he tokotaha ngāue kehe 'a e mo'ua 'o e 'inivoisi tatau, 'a ia na'e totongi fakakātoa 'a e \$150,000 ki he 'akauni pangikē fo'ou.

'I he fetu'utaki 'a e pisini langá ki he kautaha koloa langá ke totongi fakafoki mai 'a e totongi hono uá, na'a nau fakahā mai ko e 'akauni pangikē hala na'a nau totongi ki ai 'a e \$150,000. Na'e fakahoko leva hano fakatotolo'i 'o 'ilo ai 'e he kautaha koloa langá, na'e heki 'a e taha 'o 'enau ngāahi 'akauni 'imeili pea kuo tufaki atu 'a e ngāahi 'akauni pangikē loi. **Na'e 'ikai toe ma'u ha totongi fakafoki.**

Ngāahi Polokalama tekinolosia fulikivanu

Ko e [Malware](#) ko e hingoa ia 'o ha polokalama tekinolosia kuo fa'u ke fakatupu maumau, 'o hangē ko e kākā ke ma'u ha totongi huhu'i, ngāahi vailasi, kākā fakaasiasi mo fakapuli'. 'Oku lava 'e he Malware ke:

- kaiha'asi pē loka ha ngāahi failé 'i ho'o me'angāuē
- kaiha'asi 'a e fika ho'o ngāahi 'akauni pangiké mo ho'o kāati pangiké
- kaiha'asi ho hingoa ngāuē mo ho'o lea pāasí
- pule'i pē fakaasiasi 'i ho'o komipiutá

'E lava 'e he Malware 'o ta'ofi 'a e ngāue lelei ho'o me'angāuē, tamate'i pē maumau'i ho'o ngāahi failé, pē faka'atā ha kakai kehe ke nau ma'u ho'o fakamatala fakafo'iituitú pē pisinisi. Kapau 'oku ma'u 'e he malware ho'o me'angāuē, 'e malava ke ke tu'u laveangofua ki ha ngāahi 'ohofi kehe. 'Oku lava ke to e fakamafola atu 'a e malware ki ho'o ngāahi me'angāue kehe 'i ho'o netiueká.

'E lava pē ke piha ho'o me'angāuē 'i he malware 'i ha ngāahi founiga kehekehe, kau ai 'a e:

- 'a'ahi ki ha ngāahi uepisaiti 'oku piha 'i he malware
- tukuhifo ha ngāahi failé pē polokalama tekinolosia mei he kupenga ngaluopé (internet) 'oku ma'u 'e he malware
- fakaava ha ngāahi tohi fakakpipiki 'i he 'imeilí 'oku ma'u 'e he malware

Kākā ke ma'u ha totongi huhu'i

Ko e Ransomware ko e kalasi fakatu'utamaki 'o e malware. Ko 'ene ngāue ke loka'i pē liliu ho'o ngāahi failé ke 'oua te ke to e lava 'o hū ki ai. Ko e totongi huhu'i 'oku angamaheni ke totongi 'i he kalasi pa'anga ko e crypto, pe'a 'oku fakamālohi'i ke ke totongi kae fakafoki mai ho'o ngāahi failé. 'Oku to e fa'a fakamanamana'i foki 'e he kau faihia saipá te nau pulusi pē fakatau atu 'i he kupenga ngaluopé ho'o failé, tukukehe ka totongi 'a e huhu'i.

Ngāahi founiga ke fakasi'isi'i ai'

Neongo 'oku lava 'e he ngāahi polokalama tekinolosia fakafepaki ki he vailasi 'o malu'l koe mei he malware, 'oku 'ikai ke 'i ai ha polokalama ia 'oku 100% 'ene ngāue. Kuo pau ke 'ā'āa pea fa'a le'ohi 'e he kau ngāue 'a e 'ū 'imeilí, uepisaiti mo e ngāahi failé 'oku tuku hifo ki laló, pea toutou tānaki mai 'a e fakamuimui tahá ki ho'o me'angāuē, ke nau malu ma'u pē.

Vakai ki he ngāahi fakahinohino ko 'ení fekau'aki mo hono malu'i ho'o pisinisi mei he ransomware:

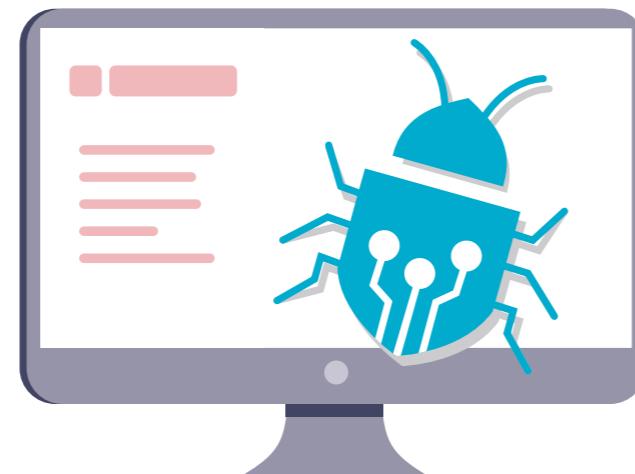
- [Kākā ke ma'u ha totongi huhu'i](#)
- [Malu'i koe mei he ngāahi 'ohofi 'o e ransomware](#)
- [Koehā ho'o me'a 'e fai kapau 'oku lolotonga puke fakamālohi koe ki ha totongi huhu'i](#)

Ko ha me'a na'e hoko:

Pongipongi 'e taha 'i he ha'u 'a e kau ngāue 'i ha falekoloa kongokonga saliote mīsini, kuo 'ikai ke nau lava 'o fakamo'ui 'a e komipiuta 'oku ne sēvesi 'a e toenga 'o e 'ū komipiutá. 'I he hū 'a e tokotaha IT ki he misini sēvesi 'o e komipiutá, na'e 'i ai ha faile ai 'oku ava 'o fakahā mai kuo 'osi liliu kotoa ē ngāahi failé 'i he komipiutá. Na'e 'i ai mo ha tohi fakamālohi'i ha totongi huhu'i kae toki to'o 'a e loka 'i he ngāahi failé.

Na'e 'i ai 'a e faile talifaki na'e 'i he loto komipiutá kā na'e kau moia 'i hono liliú. Na'a nau feinga ke fakahoko mo ha ngāahi failé talifaki, ka na'e 'otomētiki pē liliu mo e ngāahi failé koiá 'i he taimi pē koiá. Na'e 'i ai 'enau tō nounou 'i he 'ikai ke nau sinaki to'o 'a e ransomware pea nau toki feinga ke to e ma'u mai 'enau failé pea na'e mole kotoa 'a e ngāahi failé talifaki na'a nau ma'u.

Ko e founiga pē 'e taha na'a nau lava 'o fakahoko ko hono to e fo'u fo'ou ha fa'unga ngāue mei he falengāue komipiutá. Na'e mole kotoa 'a e ngāahi failé kuo lauita'u 'enau tānaki 'o nau kamata fo'ou.

Malu'i ho'o ngāahi 'akauní

Fakamo'ui 'a e fakamo'oni-lōlahí

Ko e Fakamo'oni-Lōlahí (MFA) 'oku ne fakafaingata'a'ia'i 'a e kau faihia saipá ke ma'u pe hū ki ho'o ngāahi 'akauní.

'Oku tānaki 'e he MFA ha fakamatolu ki he malu ho'o 'akauní. Ko e taha eni ha founiga lavame'a lelei taha ke malu'i ho'o ngāahi 'akauní mei ha taha 'oku feinga ke ma'u pe hū ki ho'o 'akauní, koia ai 'oku tonu ke ke ngāue'aki 'i ha feitu'u pē 'oku malava. Ko ha tokotaha 'oku hū ki ho'o 'akauní 'e fiema'u ia ke ne toe ma'u ha me'a 'e taha, tukukehe 'a e hingoa 'oku ke ngāue'akí mo ho'o lea pāasí. 'E lava pē ke ke ngāue'aki ha kouti hāhāmolofia mei ha fekau 'i ho'o telefoni to'oto'o, pē ko ha polokalama fakamo'oni'i. Ki ha toe fakaiiki, lau 'e mau [advice on MFA](#), 'oku 'i he [cyber.gov.au/mfa](#).

- ✓ **Fakamo'ui 'a e MFA 'i ha feitu'u pē 'oku malava, kamata mei ho'o ngāahi 'akauní mahu'ingá.**

Ngāue'aki 'a e Pule'i 'a e Hū'angá

Ko hono fakangatangata 'a e lava ke hū ki lotó 'a e tokotaha 'oku ne ngāue'aki, 'oku lava ke fakasi'isi'i ai 'a e maumau 'oku fakatupu 'e ha fakatamaki 'o e malu mei he saipá.

Ko hono pule'i 'o e hū'anga ki lotó ko e founiga ia ke fakasi'isi'i 'a e lava ke ma'u ha ngāahi failé mo e founiga ngāue pau. Ko e angamahení, 'oku 'ikai fiema'u ke lava 'a e kau ngāue 'o ma'u kakato 'a e ngāahi failé kotoa, ngāahi 'akauní, mo e founiga ngāue 'i ha pisinisi. 'Oku tonu ke ngofua pē 'enau hū ki he ngāahi failé 'oku fiema'u ke nau fakahoko fatongia aí.

Ko hono fakangatangata 'a e hū ki lotó 'oku tokoni ia ke fakasi'isi'i 'a e maumau 'oku fakatupu 'e ha fakatamaki 'o e malu mei he saipá. Ko e fakatātā, kapau 'oku ma'u 'e he ransomware ha komipiuta 'a ha taha 'o e kau ngāue, 'i hono ngāue'aki totonu 'a e pule'i 'o e hū ki lotó, 'e lava pē ke uesia ha ngāahi failé si'isi'i pē, kae 'ikai ko e pisinisi kātoa.

- ✓ **Fakapapau'i 'oku lava 'a e tokotaha ngāue ke hū ki he feitu'u pē 'oku fiema'u ke fakahoko ai 'ene ngāue.**

Ngāue'aki ha lea pāasi pē kupu'i lea pāasi 'oku mālohi

Malu'i ho'o ngāahi 'akauní mei he kau faihia saipá 'aki ha lea pāasi pe kupu'i lea pāasi 'oku malu.

'Oku fehangahangai 'a e fanga ki'i pisinisi tīkí mo e ngāahi 'ohofi mei he faihia saipá tupu mei he kovi 'a hono ngāue'aki 'a e lea pāasí. Ko e fakatātā, ko hono

ngāue'aki 'a e lea pāasi tatau ki ha ngāahi 'akauni kehekehe. 'Oku lava ke ke ngāue'aki ha pule lea pāasi mo ha pule kupu'i lea pāasi ke fa'u ha lea pāasi mālohi.

'Oku ngāue 'a e **pule lea pāasí** 'o hangē ha seifi malu 'a ho'o lea pāasí. Te ke lava 'o ngāue'aki ia ke fa'u ha lea pāasi mālohi, **hāhāmolofia** ki ho'o ngāahi 'akauní tāautahá. Kapau 'oku lahi ho'o 'ū 'akauní, 'oku ne to'o 'a e mafasia hono fakamanatu ho'o lea pāasi hāhāmolofia. 'Oku 'ikai fiema'u ke ke manatu'i 'a e ngāahi lea pāasí pāasí, pē ko e ngāahi 'akauní 'oku nau fekau'akí, he 'oku tauhi hono lekōoti' 'ona 'e ho'o pule lea pāasí.

Ko ho'o ngāahi 'akauní 'oku ke ngāue'aki ma'u pē, pē 'oku 'ikai te ke fiema'u ke tauhi 'i ho'o pule lea pāasí, fakakaukau ke ke ngāue'aki ha kupu'i lea pāasi ke hoko ko ho'o lea pāasí ia. Ko e ngāhi kupu'i lea pāasí ko e fakatahataha'i ia 'o ha ngāahi lea noa pē, ko e fakatātā, 'kilisitala onioni 'ūmea pisikete (pretzel). 'Oku nau 'aonga 'i he taimi 'oku ke fiema'u ai ha lea pāasi malu 'oku faingofua ke manatu'i. Hanga 'o fetuaki ha lea noa'ia pē 'e fā pē lahi ange 'o 'ai ke hāhāmolofia – 'oua te ke toutou ngāue'aki ha kupu'i lea pāasi ki ha ngāahi 'akauní kehekehe. Ki ha toe fakamatala, lau 'emau [read our advice on passphrases and password managers](#), 'oku 'i he [cyber.gov.au/passphrases](#).

- ✓ **Ngāue'aki ha pule lea pāasi ke fa'u mo tauhi malu 'a e ngāahi lea pāasi hāhāmolofia ki ho'o ngāahi 'akauní mahu'ingá.**

Pule'i 'a e ngāahi 'akauni fevahevahe 'aki'

Ko e ngāahi 'akauní 'oku fevahevahe'aki hono ngāue'aki 'e malava ke ne uesia 'a 'ene malu' pea faingata'a ke fakatotolo'i ha ngāahi ngāue kākā fulikivanu 'i ai.

'I ha pisinisi si'isi'i, 'e 'i ai nai ha ngāahi 'uhinga lelei 'oku fiema'u ai ke vahevahe hono ngāue'aki 'e he kau ngāue 'a e ngāahi 'akauní, kā 'oku tonu ke mātu'aki faka'ehi'ehi lahi mei ai. 'I he taimi 'oku ngāue'aki 'e he kau ngāue kehekehe ha 'akauní tatau pē 'e taha, 'e faingata'a ke fakatotolo'i ha fa'ahinga ngāue ke a'u ki ha tokotaha pau 'i he kau ngāue, pea to e faingata'a ange ke fakatotolo'i ha hū mai ha'a kau faihia saipa. Kapau he'ikai te ke fetongi 'a e lea pāasí, 'e lava pē ke hū pē 'a e kau ngāue ki he ngāahi 'akauní, 'o a'u ki ha taimi kuo nau 'alu mei he pisinisi.

- ✓ **Fakangatangata hono ngāue'aki 'a e 'akauní vahevahé pea fakapapau'i 'oku malu 'a e ngāahi 'akauní 'oku ngāue'aki ho'o pisinisi.**

Malu'i ho'o ngāahi me'angāuē mo e fakamatalá

Tānaki 'a e fakamuimui tahá ki ho'o polokalama tekinlosiá

Ko e tānaki mai 'a e fakamuimui tahá ki ho'o polokalama tekinlosiá ko e taha ia 'a e founa lelei taha ke malu'i ho'o pisinisi mei he 'ohofi mei he saipá.

'Oku lava 'e he tānaki fakamuimui tahá 'o fakalelei'i ha ngāahi maumau pē mele 'i ho'o fa'unga ngāue mo ha ngāahi polokalama tekinlosia kehe, koia 'e faingata'a ange ki he kau faihia saipá ke nau hū ki loto. 'Oku 'ilo'i 'a e ngāahi mele fo'ou 'i he taimi kotoa pē, koia 'oua te ke ta'e tokanga ki ha ngāahi fakatokanga ke tānaki mai 'a e fakamuimui tahá. Ko ho'o toutou tānaki mai 'a e fakamuimui tahá 'oku ne fakasi'isi'i 'a e faingamāie 'o ha faihia saipa ke ne ngāue'aki ha matavaivai 'iloa ke ne fakalele 'a e malware pē ko ha'ane heki ho'o me'angāuē.

Kapau 'oku fu'u motu'a ho'o me'angāuē pē ko ho'o polokalama tekinlosiá, mahalo he'ikai ma'u 'a e fakamuimui tahá. Kapau kuo 'ikai ke kei tokoni'i 'e he kautaha fa'u koloá ho'o me'angāuē, 'oku tonu ke ke fakakaukau ke hiki hake ho'o me'angāuē ki ha tu'unga fo'ou ange ke ke malu. Ko e fakatātā 'o ha fa'unga ngāue 'oku 'ikai ke kei ma'u 'a e ngāahi fakamuimui taha lalahí ko e iPhone 7 mo e Microsoft Windows 7.

Ki ha to e fakamatala lau 'emau [guidance on updates](#), ma'u ia 'i he [cyber.gov.au/updates](#).

✓ Fakamo'ui 'a e 'otomētiki fakamuimui tahá ki ho'o ngāahi me'angāuē mo e polokalama tekinlosiá.

Ngāue'aki 'a e Malu'i 'o e Polokalama Tekinlosiá

Ko e malu'i 'o e Polokalama Tekinlosiá hangé ko e malu'i mei he vailasí mo e kākā'i ki ha totongi huhu'i 'oku tokoni ke malu'i ho'o ngāahi me'angāuē.

Ngāue'aki 'a e malu'i 'o e Polokalama Tekinlosiá ke fakatotolo'i pea mo to'o 'a e malware mei ho'o ngāahi me'angāuē. 'Oku lava ke fokotu'u 'a e polokalama tekinlosia malu'i mei he vailasí ke ne toutou sikeni pē 'oku 'i ai ha ngāahi faille mo ha polokalama ngalingali kehe. Ko e ma'u pē ha fakamanamana, te ke ma'u ha fekau fakatokanga pea 'e sivi kolonitini, pē to'o 'a e faille ngalikehe koiá.

'Oku lahi 'a e fanga ki'i pisinisi tiki 'oku nau lava 'o ngāue'aki 'a e **Windows Security** ke malu'i nautolu mei he ngāahi vailasí mo e malware. 'Oku fa'u 'a e Windows Security ki loto 'i he ngāahi me'angāue Windows 10 mo e Windows 11 pea 'oku kau ai 'a e malu'i ta'e totongi mei he vailasí mo e fakamanamana.

Ki ha ngāahi koloa mo ha fili kehe, lau 'emau [advice on antivirus software](#), 'i ha'o kumi 'i he [antivirus](#) on cyber.gov.au.

✓ Fokotu'u 'a e Malu'i 'o e polokalama tekinlosiá ke kakato ho'o toutou sikeni ho'o ngāahi me'angāuē.

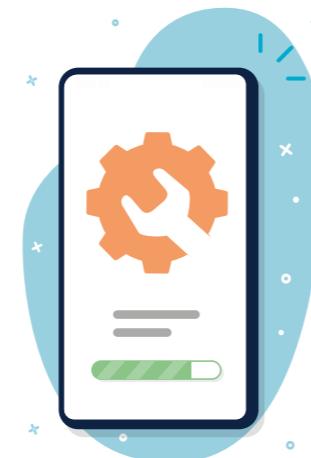
Pouaki ho'o fakamatalá

Ko e toutou pouaki 'e tokoni ke to e ma'u mai ho'o fakamatalá kapau 'oku mole pē kākā'a'i.

Ko e pouaki ha fakamatala mahu'inga 'oku tonu ke toutou fakahoko pē ko ha founa ngāue 'otomētiki pē ia ho'o pisinisi. Kā 'ikai ke fakahoko 'a hono toutou pouaki, 'e lava pē ke mātu'aki faingata'a pē 'ikai pē lava ia ke ke to e ma'u ho'o ngāahi fakamatala hili ha 'ohofi 'e he saipá.

'Oku lahi 'a e ngāahi founa mo e koloa te ke lava 'o ngāue'aki ke pouaki ho'o fakamatalá. Ki ha fale'i fakaikiiki ki hono pouaki ho'o pisinisi, lau 'emau [advice for backups](#), 'oku ma'u 'i he [cyber.gov.au/backups](#). Ko e ngāahi fili lelei tahá 'e kehekehe pē ki he ngāahi pisinisi tāutaha, koia lea ki ha tokotaha IT polofesinolo kapau 'oku 'ikai te ke fakapapau'i.

✓ Fa'u pea ke ngāue'aki ha palani ke toutou pouaki ho'o fakamatalá.

'Ai ke malu ho'o netiueká mo e ngāahi sēvesi mei tu'a

Malu'i ho'o pisinisi mei ha 'ohofi mei he saipá 'aki ha tali 'a e ngāahi tu'u laveangofua 'e malava ke hoko 'i ho'o netiueká.

'E lava ke tāketi'i 'e he kau faihia saipá 'a e ngāahi me'angāue mo e sēvesi 'i ho'o netiueká. 'Oku lahi ē ngāahi fa'unga ngāue 'oku tu'u fihi mo faingata'a ke malu'i, koia talanoa'i 'a e ngāahi fokotu'u ko 'ení mo ha tokotaha polofesinolo IT.

- **'Ai ke malu 'a e ngāahi kautaha sēvesi 'oku ke ngāue'aki:** Kapau 'oku ke ngāue'aki ha NAS pē ko ha kautaha kehe 'i ho'api nofo'angá pē pisinisi, matu'aki tokanga makehe ke malu'i kinautolu. Ko e ngāahi me'angāue ko 'ení 'oku angamaheni ke tāketi'i 'e he kau faihia saipá koe'uhí 'oku nau fa'a tānaki ha ngāahi faille mahu'inga pē fakahoko ha ngāahi ngāue mahu'inga. 'Oku lahi 'a e ngāahi founa ma'ama'a 'oku fiema'u ke malu'i 'aki 'a e ngāahi me'angāue ko 'ení. Ko e fakatātā, 'oku mahu'inga ke fakapapau'i 'oku tānaki mai ma'u pē 'a e fakamuimui tahá ki he ngāahi kautaha sēvesi pē ko e ngāahi me'angāue 'a e NAS. Ko e ngāahi 'akauni fakangāuē 'oku tonu ke malu'i 'aki ha lea pāasi 'oku mālohi pē ko ha fakamo'oni lōlahi.

- **Fakasi'isi'i 'a e faka'ilonga 'asi ki tu'a:** 'Aotita'i mo 'ai ke malu ha ngāahi sēvesi kupenga ngaluope 'i ho'o netiueká. 'E lava ke kau ai 'a e Remote Desktop, File Shares, Webmail mo e remote administration services.

- **Hiki ki he ngāahi sēvesi 'i he 'āo:** Fakakaukau'i ke ke ngāue'aki 'a e fetu'utaki 'i he kupenga ngaluope pē ko e [cloud services](#) 'a ē 'oku nau 'osi fa'u pē 'i loto 'a e malu'i, ka e 'ikai ko ha'ate fakalele mo malu'i tokotaha pē 'a e ngāahi sēvesi ko 'ení.

- **Fakalaka 'a e malu ho'o router:** Muimui ki he 'emau fakahinohino 'i he [ways to secure your router](#), kau ai 'a e fakamuimui taha 'i he lea pāasí, fakamo'ui 'a e "Guest" Wi-Fi ki ha lea kasitomá pē ko e kau 'a'ahí, pea ngāue'aki 'a e founa feliliuliuki fika mālohi tātā. Kumi 'a e router 'i he [cyber.gov.au](#) ki ha to e fakamatala.

- **Mahino'i ho'o seini fetuku saipá:** Ko e ngāahi pisinisi fakaēonopōnó 'oku nau fa'a ngāue'aki ha ngāahi sēvesi kehekehe. Ko e fakatātā, ngāue'aki ha kautaha sēvesi 'oku pule'i hono fakalelē ke lava 'o tauhi 'enau IT. Ko ha ngāahi palopalema fakamalu'i mo e ngāahi kautaha sēvesi ko 'ení 'e lava ke ne uesia lahi ho'o pisinisi. Ki ha fale'i fakaikiiki fekau'aki mo hono pule'i 'o e seini tufaki 'o e saipá mo hono pule'i, lau 'emau [Cyber Supply Chain Guidance](#) 'i he [cyber.gov.au](#).

- ✓ **Talanoa mo ha tokotaha polofesinolo IT fekau'aki mo ha ngāahi founa ke malu'i ho'o netiueká.**

Fakafefeka ho'o uepisaití

Ko e ngāahi uepisaití ko e fuofua tāketi ia 'a e ngāahi 'ohofi 'a e saipá.

Malu'i ho'o uepisaití mei hano kākā'i 'i ha'o muimui ki ha ngāahi founa malu'i faingofua:

- 'ai ke malu ho'o uepisaití mo ha fakamo'oni lōlahi pē ko ha lea pāasi mālohi
- toutou tānaki mai ma'u pē 'a e fakamuimui tahá 'i he fa'unga pule'i 'o e ngāue mo ha ngāahi me'a 'oku toki tānaki palaki atu ki aí
- toutou pouaki ma'u pē ho'o uepisaití ko e'uhí ke ke lava 'o to e fakafoki kotoa mai hili ha 'ohofi mei he saipá.

'Oku 'i ai ē ngāahi ma'u'anga fakamatala 'a e ACSC 'oku 'atā ke ma'u 'e kinautolu 'oku 'i ai ha'anau ngāahi uepisaiti. Kumi ki he ngāahi ma'u'anga fakamatala ko 'ení 'i he [cyber.gov.au](#):

- [Quick Wins for your Website](#)
- [Implementing Certificate, TLS, HTTPS and Opportunistic TLS](#)
- [Domain Name System Security for Domain Owners](#)
- [Preparing for and Responding to Denial-of-Service Attacks](#)

✓ **Lau kotoa 'i he ngāahi ma'u'anga fakamatala 'a e ACSC 'i he uepisaiti malu'i.**

To e seti ho'o ngāahi me'angāuē ki mu'a pea ke fakatau atu pē li'aki

Ko e faile 'i ho'o ngāahi me'angāuē 'e lava ke ma'u 'e ha kakai 'oku 'ikai te ke 'ilo.

Kapau he'ikai te ke fakata'e'aonga'i 'i ha founa malu ho'o ngāahi me'angāuē, 'e lava 'a e kau faihia saipá 'o ma'u ho'o ngāahi fakamatala 'oku 'i lotó. 'E lava ke kau ai 'a e ngāahi 'imeili, ngāahi faille mo ha ngāahi faille kehe fakapisinisi. To'o 'a e ngāahi fakamatala kotoa mei ho'o ngāahi me'angāue fakapisinisi ki mu'a pea ke fakatau atu, fefakatau'aki pē li'aki. Ko e fakatātā, ke toe seti fo'ou mei he fale fa'u'anga komipiutá. 'E tokoni eni ke fakama'a kotoa ha ngāahi fakamatala 'i loto pea to e fakafoki 'a e me'angāuē ki he tu'unga na'e fuofua 'i aí.

Ki ha fale'i ki hano to e seti fo'ou ho'o ngāahi me'angāuē, lau 'emau fakahinohino 'i he [how to dispose of your device securely](#). Kumi 'a e dispose 'i he [cyber.gov.au](#).

✓ **Fakahoko ha fokotu'utu'u fo'ou mei he fale fa'u'anga komipiutá ki mu'a pea toki fakatau atu pē li'aki 'a e ngāahi me'angāue fakapisinisi.**

Tauhi ke malu pea loka ho'o ngāahi me'angāue

Ko hono fakangatangata 'a e lava ke hū ki ho'o ngāahi me'angāue fakapisinisi 'e holoki ai 'a e ngāahi faingamālie ki ha ngāahi ngāue kākā fakalilifū.

Ko hono fakangatangata 'a e lava ke hū ki ho'o ngāahi me'angāue fakapisinisi ko e founga faingofua taha ia ke ta'ofi hano kaiha'asi ha failē pē ko ha ngāue kākā fakalilifū. 'Oku 'ikai tonu ke tuku noa'ia ha ngāahi me'angāue fakapisinisi 'i ha feitu'u 'e malava ke hū kiai ha kau ngāue 'oku 'ikai ke fakamafai'i ke nau hū kiai pē ko ha kakai kehe pē.

Ngāue'aki 'a e pule'i 'o e malu'i ke to e malu'i ange ho'o ngāahi me'angāue fakapisinisi. Ko e faingofua tahā, 'oku tonu ke loka 'aki ia ha kupu' lea pāasi, PIN pe ko ha pāasi 'oku ngāue'aki ha konga 'o e sinō. Fakapapau'i ko e ngāahi me'angāue ko 'enī 'oku seti ia ke 'otomētiki pē 'ene lokā hili pē ha kī'i taimi nounou hono ngāue'akī.

 Seti ha taimi pau ke 'otomētiki pē 'a e loka 'a e ngāahi me'angāue hili pē ha taimi nounou 'o 'ene ngāue.

Malu'i 'a e ngāahi fakamatala ho'o pisinisi

Ko ha ngāahi fakamatala mei ho'o pisinisi ko ha tāketi manakoa ia ki he kau faihia saipā.

Ko e fakamatala kuo mauma'u'i 'oku fakautuutu 'ene kaka ki 'olungā – 'oua te ke tuku ho'o pisinisi ke tō ai. 'Oku mahu'inga ke mahino koehā 'a e fakamatala 'oku ma'u 'e ho'o pisinisi, pea 'i fē feitu'u. Ko ho'o 'ilo pē ki aí, faka'aonga'i 'a e ngāahi fokotu'u 'oku 'oatu 'i he fakahinohino ko 'enī ke tokoni'i koe ke malu'i ho'o fakamatalā mei ha hū ki ai 'a e kau faihia saipā. 'E malava ke to e 'i ai mo ha ngāahi me'a kehe ki he ngāahi pisinisi tīkī kā 'oku kei fa'u ha lao ki ai.

- Fakamā'opo'opo ke taha ho'o fakamatala fakapisinisi.** Mahalo na'a 'oku tauhi ho'o fakamatalā 'i ha ngāahi me'angāue pē ngāue'anga kehekehe. Ko e taimi 'oku movete ai hono tauhi 'a e ngāahi fakamatalā, 'oku lahi ange ai 'a e ngāahi fa'unga ngāue 'e fiema'u ke ke tauhi malu pea mo toutou pouakī. Ko e ngāue'aki ha fa'unga ngāue kehekehe, 'oku fakatupu ma'u faingamālie ai ha faihia saipa ke fai ha 'ohofī. 'I he taimi 'oku malava aí, tauhi malu ho'o fakamatala pisinisi 'i ha feitu'u lotoloto 'a ia 'oku malu pea pouaki ma'u pē. Ko hono fakatahataha'i mai ki loto ho'o fakamatalā 'oku lava kene fakatupu ha maumau lahi ange kapau 'e kākā'i ho'o fa'unga ngāue, koia fakapapau'i ko e feitu'u lotoloto ko 'enī 'oku mātu'aki fe'unga pē hono founga malu'i pea 'oku fakangatangata pē 'a e hū ki lotō. Talanoa ki ha tokotaha IT pē ko ha tokotaha polofēsinolo 'i he malu mei he saipā ki ha fale'i.
- 'Ilo'i ho ngāahi fatongia ke malu'i ha fakamatala.** 'Oku 'i ai ē ngāahi pisinisi tīki 'e nī'ihi 'e lava ke 'i ai honau fatongia fakalao ki hono tauhi mo tokanga'i ha ngāahi fakamatala fakafo'ituitui na'a nau tānaki. Lau 'a e [guide for small businesses](#) a e Office of the Australian Information Commissioner, ke ke to e ako mei ai, 'oku 'i he [oaic.gov.au](#). Fakatalanoa leva ki ha polofēsinolo 'i he lao kapau 'oku 'ikai te ke fakapapau'i.

 Mahino'i 'a e fakamatala 'oku ma'u 'e ho'o pisinisi pea mo ho ngāahi fatongia ke ke malu'i iá.

Mateuteu'i ho'o kau ngāue

Ako'i ē kau ngāue

Ko ha kau ngāue 'oku nau ngāue'aki 'a e alāanga mo e 'ilo ki he malu mei he saipā ko e laine mu'a ia ki he malu mei he ngāahi 'ohofī 'a e saipā.

'Oku tonu ke lāau'ilo ho'o kau ngāue ki he malu mei he saipā, kau ai 'a e 'ūuni me'a ni:

- Ngāahi 'ohofī mei he saipā hangē ko hono kākā'i 'a e pisinisi 'i he 'imeili mo e kākā'i ke ma'u ha totongi huhu'i
- Ngāahi founga malu'i kau ai 'a e lea pāasí pē kupu'i lea pāasi malohi, fakamo'oni lōlahi (MFA) mo e ngāahi tānaki fakamuimui taha ki he polokalama tekinolosiā
- Anga fēfē hono fakatokanga'i 'a e ngāahi fekau kākā mo e 'ohofī fakapulī
- Ngāahi lao fakangāue pisinisi pau (ko e fakatātā, ngāahi founga fakahokohoko hano lipōti ha ngāahi 'imeili ngalingali kehe pē fakamo'oni'i 'oku mo'oni ha ngāahi 'inivoisi mo'ua ki mu'a pea toki totongi)
- Koehā 'a e me'a ke fai ka 'i ai ha fiema'u fakavavevae.

'Oku 'i he uepisaiti 'a e ACSC 'a e ngāahi fakahinohino ki he konga lahi 'o e 'ūuni me'a ni 'i he [cyber.gov.au/learn](#). Te ke fakakaukau nai ki ha ngāahi founga kehe ke ako'i ho'o kau ngāue, ko e fakatātā, ko e hū 'o ako 'i ha 'apiako, pē ko ha aka fakataukei fakalotofale. Koehā ē me'a kuo pau ho lotō ke faí, manatu'i ko e aka fakataukei ki he malu mei he saipā 'oku 'ikai ko ha fiema'u tā tu'o taha pē, pea 'oku tonu ke fakafo'ou 'i he taimi ki he taimi.

 Fakapapau'i 'e fēfē hono aka'i 'i ho'o pisinisi 'a e lāau'ilo ki he malu mei he saipā.

Fokotu'u ha palani ki ha fiema'u fakavavevave

Ko ha palani ki ha fiema'u fakavavevave te ne lava 'o fakasi'isi'i 'a e mafatukituki 'o ha 'ohofī ho'o pisinisi 'e he saipā.

'I ha tali ki ha fakamatāki mei he saipā, ko e miniti kotoa pē 'oku lau. Ka 'i ai ha palani ki ha fiema'u fakavavevave, 'e si'si'i ange ē taimi hono fakakaukau'i ho'o kau ngāue koehā ē me'a ke faí, kae lahi ange ē taimi ke fakahoko 'a e ngāue 'oku tonu ke nau faí.

Fakakaukau ki he 'ūuni fehu'i ko 'enī 'i ha fokotu'u ha'o palani ki ha fiema'u fakavavevave:

 Koehā 'a e founga fakahokohoko ki hano lipōti ho'o kau ngāue ha ngāahi fakamatāki malu mei he saipā 'oku ngalingali 'e hoko?

 Kohai te ke fetu'utaki kiai ki ha tokoni? Ko e fakatātā, ko ha tokotaha polofēsinolo IT mo ho'o pangikē.

 'E anga fēfē hono fakahoko 'a e me'a 'oku hokó ki ho'o kau ngāue, kaungā hoa 'i he pisinisi, pē ko e kau kasitomá?

 'E anga fēfē ha'o fakalele angamaheni pē 'a e pisinisi, kapau 'e motuhia ha ngāahi fetu'utaki 'i he fa'unga ngāue?

Fakapapau'i 'oku taukei pē ho'o kau ngāue mo e palani ki ha fiema'u fakavavevave, kau ai 'e nau ngāahi ngāue pē fatongia ke fakahokó. Tauhi ha tatau la'i pepa 'o e palaní telia na'a motuhia ho'o fa'unga ngāue 'i he taimi te ke fiema'u aí.

 Fa'u ha palani ki ha fiema'u fakavavevave ki ha ngāahi fakamatāki malu mei he saipā.

'Ilo ma'u pē 'a e ngāahi fakamatalā

Hoko ko ha hoa ngāue 'o e ACSC ke ke ma'u 'a e fakamatala fakamuimui taha mei he ACSC.

'Ilo ma'u pē 'a e fakamuimui taha 'o e ngāahi fakamanamana mei he saipā mo e ngāahi tu'u laveangofuá hili pē ha lau miniti 'enau 'ilo'i. 'I ho'o ma'u pē 'a e ngāahi fakamatala fekau'aki mo e fōtunga 'o e malu mei he saipā, 'e tokoni ke mahino ki ho'o pisinisi 'a e ngāahi fakamanamana ngalingali 'e fetaulaki mo iá pea mo e founga ke malu'i ia mei aí.

'Oku vase 'aupito 'a e fa'u māmālie 'a e mala'e 'o e malu mei he saipā. 'Oku fai velenga 'a e kau faihia saipā 'i hono ngāue'aki 'a e ngāahi tu'u laveangofuá hili pē ha lau miniti 'enau 'ilo'i. 'I ho'o ma'u pē 'a e ngāahi fakamatala fekau'aki mo e fōtunga 'o e malu mei he saipā, 'e tokoni ke mahino ki ho'o pisinisi 'a e ngāahi fakamanamana ngalingali 'e fetaulaki mo iá pea mo e founga ke malu'i ia mei aí.

 Lesisita ho'o pisinisi mo ha Polokalama Hoa-ngāue mo e ACSC.

Faka'ata'atā'

Ko e ngāahi me'a kotoa 'i he fakahinohino ko 'ení 'oku natula fakalūkufua pē, pea 'oku 'ikai tonu ke lau ia ko ha fale'i fakalao pē fakafalala kiai ko ha tokoni fekau'aki mo ha fa'ahinga tūkunga makehe, pē ko ha tu'unga tokoni fakavavevave. 'I ha fa'ahinga kaveinga mahu'inga pē, 'oku tonu ke ke fekumi ki ha fale'i polofēsinolo tau'atāina totonu fekau'aki mo e tūkunga pē 'oku ke 'i aí.

'Oku 'ikai ke tali 'e he Kominuelí ha fatongia pē ko ha mo'ua ki ha fa'ahinga maumau, mole pē fakamole pa'anga na'e tupu mei ha falala ki ha fakamatala na'e ma'u mei he fakahinohino ni.

Mafai ke Pulusi

© Komīniueli 'o 'Aositelēlia 2023

Tukukehe 'a e Sila fakafonuá mo fē 'oku fakahā mai ai', ko e ngāahi me'a kātoa 'oku tuku atu 'i he tohi ni 'oku 'oatu ia 'i he malumalu 'o e Creative Commons Attribution 4.0 Laiseni fakavaha'a pule'anga (www.creativecommons.org/licenses).

Ke faka'ehi'ehi mei ha tāla'a, 'oku 'uhinga 'a e laiseni ko 'ení ke ngāue'aki fekau'aki pē mo e ngāahi me'a 'oku fokotu'utu'u 'i he tohi ni.

Ko e ngāahi fakaikiiki felāve'i mo e ngāahi makatu'unga 'o e laisení 'oku ma'u ia 'i he uepisaiti 'a e Creative Commons 'o hangē ko e kouti fakalao kakato ki he CC BY 4.0 licence (www.creativecommons.org/licenses).

Ngāue'aki 'o e Sila fakafonuá

Ko e makatu'unga 'oku malumalu ai hono ngāue'aki 'a e Sila fakafonuá 'oku fakaikiiki atu 'i he uepisaiti 'a e Potungāue 'a e Palēmiá mo e Kapineti (www.pmc.gov.au/government/commonwealth-coat-arms).

**Ki ha to e fakamatala, pē ko e lipōti ha fakatamaki malu mei he saipá,
fetu'utaki mai kia mautolu:**

cyber.gov.au | 1300 CYBER1 (1300 292 371)

Ko e fika ko 'ení 'oku lava ke ngāue'aki pē 'i 'Aositelēlia ni.